

ORÚKỌ ỌMỌ YORÙBÁ LÓRÍ ÌTÀKÙN AYÉLUJÁRA: ÌFỌWỌ-ÒSÌ JÚWE ILÉ BABA ẸNI

Michael Adégòkè ÀKÀNDÉ

Department of African Languages and Arabic Education
Emmanuel Alayande University of Education, Oyo.

DOI : <https://doi.org/10.5281/zenodo.20767163>

Àṣamò

Ohun tí a ṣe nínú iṣẹ̀ yìí ni pé a ṣe akójopò àwọn orúkọ Yorùbá lórí itàkùn ayélujára 'Facebook' tí àkọsilẹ̀ wọn tako bí a ṣe ń kọ orúkọ Yorùbá sílẹ̀ a sì kọ àwọn orúkọ náà bí ó ti tò àti bí ó ti yẹ. Àwọn àṣikọ́ tí à ń tọka sí wònyí gùn lé itako òfin àti ilàṅà èdè Yorùbá nítorí pé gbogbo òfin tó de sílẹ̀bù ló kú inú rẹ̀ bí i kí kónsónàntì ó parí rẹ̀ tàbí kí kónsónàntì ó dúró ti ara wọn. Kí àwọn ọ̀dọ́ ó yí èrò wọn padà kí orúkọ náà lè jẹ̀ iṣẹ̀ tí wọn fẹ́ kó jẹ́. Ohun tí a lérò pé iṣẹ̀ yìí yóò fí kún ìmò ní pé jẹ́ ànìkún ìmò nípa orúkọ jíjẹ́ ní àwùjọ Yorùbá nítorí pé kíkọ orúkọ yìí ní ikọkúkọ́ ti jẹ́ kí èrò àti ìdí tí wọn fí sọ orúkọ náà sọ̀nù.

Kókó-ọ̀rọ̀: Ìkọkúkọ́, Ìtākùn ayélujára, Orúkọ Yorùbá, Ọ̀we Yorùbá

1. Ìfáárà

Ọ̀kan pàtàkì lára àwọn nnkan tí ẹ̀yà Yorùbá káramáṣíkí jù lọ tí wọn kì í fẹ́ kí ó bàjẹ́ ní orúkọ. Wọn gbàgbọ́ pé bí orúkọ ẹ̀ni kan bá ti bàjẹ́ irú ẹ̀ni bèẹ̀ kì í lè rí i túnṣe mọ́. Nítorí ẹ̀yí ni wọn sì ṣe máa ń sa gbogbo ipá wọn láti fí orúkọ rere sílẹ̀ fún àwọn iran tó bọ́ ń lẹ̀yìn wọn. Fífí orúkọ rere sílẹ̀ yìí jẹ́ àwọn Yorùbá lógún débi wí pé wọn kì í fẹ́ kí àṣikọ́ tàbí àṣipẹ́ bá orúkọ wọn. Bí ẹ̀nikan bá sì orúkọ àwọn baba ńlá wa pẹ̀, lójú ẹ̀sẹ̀ ní wọn yóò ti ṣe àtúnṣe rẹ̀. Nígbà tí ìmò mọ́-ọ̀n-kọ́ mọ́-ọ̀n-kà́ wọ́ àwùjọ wa, àwọn baba ńlá wa kì í fẹ́ kí ẹ̀nikan sì orúkọ tí à ń pè wọn kọ́. Kódà nínú òfin tí ó de ọ̀rọ́ Yorùbá ní lílò, bí olórúkọ kan bá ṣe ń kọ orúkọ rẹ̀ ní a ní láti máa bá a kọ́. Àmọ́ lóde ọ̀nì, a ṣe àkíyèsí wí pé àwọn ọ̀dọ́ tí ń kọ orúkọ ní ikọkúkọ́ ẹ̀yí tí ó yòtò sí ilàṅà tó bá àkọtọ́ èdè Yorùbá mu tí wọn sì wá ń kọ ikọkúkọ́ lórí itàkùn ayélujára "Facebook".

Orúkọ jẹ́ nnkan bàbàrà sí àwọn ẹ̀yà Yorùbá. Wọn gbàgbọ́ wí pé orúkọ a máa gbe ni. Ìdí sì nìyí tí wọn fí máa ṣe àṣàrò dáadàa kí wọn tó fún àwọn ọ̀mọ́ wọn lórúkọ. Wọn kì í kù gírì sọmọ́ wọn lórúkọ lábẹ̀ bí ó ti wù kó rí. Bí aboyún bá ti rù ú re, tí Èdùmàrè sì ní kó sọ ọ́ re, orúkọ tí a ó sọ irú ọ̀mọ́ bèẹ̀ ti wà nílẹ̀ repẹ̀tẹ́ nítorí pé wọn ní ìdí tí wọn fí máa ń fún ọ̀mọ́ wọn ní orúkọ. Bí ó bá sì wá jẹ́ pé ọ̀mọ́ ló wà tí iyá ọ́ sí, orúkọ tún wà bákan náà tí àwọn baba ńlá wa máa ń sọ irú àwọn ọ̀mọ́ bèẹ̀. Bí aboyún bá bímọ́ tí bàbá tí wọn bímọ́ náà fún fò sánlẹ̀ tó fí bèẹ̀ kú, àwọn iran Yorùbá mọ́ irú orúkọ tí wọn yóò sọ ọ̀mọ́ náà lẹ́yẹ̀ ọ́ sọkà. Lédè kan, kò sí ọ̀nà tí ọ̀mọ́ kan gbà wáyé tí àwọn Yorùbá kò ní irú orúkọ tí wọn yóò fún un. Èrò yìí ló mú Àkàndé (2019:72) ṣàlàyé pé:

Àwọn iran Yorùbá kì í ṣàdédé fún ọ̀mọ́ ní orúkọ kan sá. Ìdí ni pé wọn gbà pé orúkọ a máa ro ọ̀mọ́. Ìdí nìyí tó fí jẹ́ pé Yorùbá máa ń wo ilé kí wọn tó fú ọ̀mọ́ lórúkọ...

Àyọ̀lò yìí ló bí ọ̀we 'ilé là á wò kí á tó sọmọ́ lórúkọ'. Bí a bá wá bímọ́, tí ọ̀mọ́ náà sì dàgbà mọ́ orúkọ tí bàbá àti iyá sọ ọ́, tí àdúrà àwọn ọ̀bí sì gbà lórí rẹ̀ tí ó tó olórúkọ, ó wá di ojùṣe ọ̀mọ́ náà láti máa dáàbo bo orúkọ ọ̀hún kí ó má ba à di ìdàkudà.

Orúkọ wa ló ń ẹ̀ ẹ̀ àfihàn àṣà àtí èdè wa. Bí a bá wá ń kọ sípèlì orúkọ náà ní ọ̀nà tí ó lòdì sí ọ̀fin, bí ẹ̀ni pé a fẹ̀ mò-ọ̀n-mò sọ àṣà àtí èdè wa nù nì. Ídì nì pé àwọn sípèlì tí à ń ẹ̀sẹ̀ lórí wọn yíi lòdì sí ọ̀fin àkọtọ̀ àtí ọ̀fin mọ̀fọ̀lọ̀jì (ìṣẹ̀dá ọ̀rọ̀). Nínú èdè Yorùbá, kónsónàntì kì í tẹ̀lẹ̀ ara wọn bèẹ̀ sì nì kónsónàntì kì í parí ọ̀rọ̀, àmọ̀ nínú àwọn orúkọ tí a kọ̀jọ, a rí nínú wọn tí kónsónàntì tẹ̀lẹ̀ ara wọn àtí àwọn tí kónsónàntì parí wọn. Ẹ̀ sì mò wí pé ọ̀mọ̀ tí ó bá sọ èdè nù, irú ọ̀mọ̀ bèẹ̀ tí so àpò ìyà kọ̀ niyẹn gégé bí àwọn baba ńlá wa tí wí. Ohun tí ó jẹ̀ wá lógún jù lọ̀ nínú pépà yíi nì pé a fẹ̀ sín àwùjọ̀ ní gbẹ̀rẹ̀ ipàkọ̀ kí wọn ó lè dídè láti dáàbò ogún-íní wọn tí ó wá nínú orúkọ kí ọ̀nà tí à ń gbà kọ̀ àwọn orúkọ wa má ba à di idàkudà mó wa lówó kí á sì tipasẹ̀ bèẹ̀ sọ àwọn àṣà àtí ịṣẹ̀ àwọn baba ńlá wa tí wọn fí inú àwọn orúkọ Yorùbá ẹ̀ ilé.

Omolàsóyè, A. (2015:221) sọ nínú ewì rẹ̀ pé;
 Ẹ̀ni tórí ẹ̀ ò bá pé,
 N laráyé ń pè lásínwín
 Èyàn tó ń posọ̀ ẹ̀ méréfọ̀,
 N laráyé ń pè lẹ̀bùn...
 Gbogbo èyàn tó bá ń fowó ọ̀sì júwe ọ̀dẹ̀ baba tó bí i
 Irú ẹ̀ni bèẹ̀ ọ̀mọ̀ àlẹ̀ nì...

Omolàsóyè kò fẹ̀kọ̀ tanná fún wa rára lórí ojú tó fí wo ẹ̀ni yòówù tó bá ń fí ọ̀wó ọ̀sì júwe ilé baba tó bí i lómọ̀, ó jẹ̀ kí á mò pé ọ̀mọ̀ àlẹ̀ nì irúfẹ̀ ẹ̀ni bèẹ̀. Ídì tí a fí sọ bayíi nì pé ọ̀mọ̀ àlẹ̀ nì ó máa ń kọ̀ orúkọ Yorùbá ní ikókúkọ̀. Irú àwọn ọ̀mọ̀ wònyí nì a máa ń pè ní atoko wá da ilé rú.

1.1. Èrèdì Ìwádìí

Ohun tí a ẹ̀ àkíyèsí nì wí pé lóde ọ̀nì àwọn èniyàn ń kọ̀ orúkọ wọn silẹ̀ lórí itàkùn ayélujára ‘Facebook’ ní ọ̀nà tí ó lè mú idàrúdàpọ̀ wá fún àwọn iran tí ó wá lẹ́yìn wọn. Idàrúdàpọ̀ tí ó lè mú wá nì nípa iró tí wọn tò jọ̀ tí kò ní jọ̀ èyí tí a mò mó rára nítorí pé gbogbo àwọn iró tí kò sí nínú kíkọ̀ orúkọ Yorùbá nì ó ń wọ̀ inú rẹ̀, èyí sì lè mú itumọ̀ rẹ̀ sọ̀nù tí yòò sì mú kí idì tí wọn fí sọ̀ orúkọ náà má nítumọ̀ mó. Bí a kò bá tètè mójútó itasẹ̀ àgèrẹ̀ yíi, àfàimọ̀ kí ojúlówó orúkọ Yorùbá má di àdàmọ̀dì fún àwọn iran tó ń bọ̀ mó wa lówó.

1.2. Orúkọ àtí Pàtàkì Itumọ̀ ní Àwùjọ̀ Yorùbá

Nígba ó ń ẹ̀làyé nípa ohun tí orúkọ tùmọ̀ sí Houndjo (2022:23) sọ̀ pé “name can be defined as a word or words that a particular person is known by. In other words, name is the word by which a given person is referred to.” (orúkọ nì a lè pè ní ọ̀rọ̀ tí a mò kan ní pàtó sí. Ó jásí pé orúkọ nì ọ̀rọ̀ tí a fí ń pè èniyàn kan).

Bí a bá wo èrò Houndjo (2022:23) yíi dáadáa, a ó rí i pé orúkọ tí à ń pè èniyàn nì ó jẹ̀ ẹ̀ lógún. Ohun tí ó sì tẹ̀numọ̀ nì bí orúkọ ẹ̀ jẹ̀ àmì idá ẹ̀nikan mò. Bí a kò bá sì ní máa súfèé pe ara wa tàbí kí á máa pe ara wa ní àwé, ó ẹ̀ pàtàkì pé kí á mò orúkọ ara wa. Ọ̀kan lára àwọn ọ̀nà tí a sì lè gbà mó orúkọ ara wa nì kíkà irú orúkọ bèẹ̀ nínú àkọ̀silẹ̀ bí irú èyí tí a bá pàdẹ̀ ní orí itàkùn ayélujára ‘Facebook’ tí à ń gbé yèwò lówó yíi. Bí a kò bá wá ní máa fún àwọn èniyàn ní igbó didí sán nípa orúkọ tí a kọ̀ sílẹ̀ pé à ń jẹ̀, a ní láti kọ̀ ọ̀ ní ọ̀nà tí àṣà tí ó pàtẹ̀ orúkọ náà là kalẹ̀.

Houndjo (2022:23) tún tẹ̀síwájú pé:
 The importance of naming a person resides in the fact that names enable human beings to identify with more or less precision their fellow because, without a name, a person does not exist, neither for themselves nor for others.

(Ìṣe pàtàkì fífún èniyàn kan ní orúkọ wà nínú pe orúkọ jẹ ki àwọn èniyàn lè ṣe idámò àwọn èniyàn bí tiwọn dáadàa pèlú idálójú tàbí láisi iyéméjì nítòrí pé láisi orúkọ, èniyàn kan kò lè gbé ilé ayé fúnra rẹ tàbí fún àwọn èlòmíràn).

Kókó tí a rí fàṣe nínú èrò onímò yìí ni pé nípasẹ orúkọ ni a fi n ṣàfihàn iwàláàyé wa yálá fúnra wa tàbí fún àwọn mīràn. Bí orúkọ bá wá jẹ ọ̀nà tí à fi n mó bí èniyàn bá wà láàyè, ṣé ó wá bójúmu kí àwọn kan máa wá kọ orúkọ wọn ní ọ̀nà tí kò le ṣàfihàn irú ẹ̀ni tí wọn jẹ? Kò bójúmu rárá! Àwọn ọ̀mọ iran Yorùbá láti ṣa gbogbo ipa wọn láti máa ṣàfihàn orúkọ tí àwọn baba ńlá wọn sọ wọn kí àwọn orúkọ náà má ba à di àtẹ̀mẹ̀rẹ̀.

Nínú àṣà àwọn Yorùbá, bí wọn bá sọ ọ̀mọ ní orúkọ, oríṣíríṣi ọ̀nà ni wọn lè gbà ṣe èyí. Ariwoṣlá (1965:42) jẹ́rìí sí èrò yìí nígbà tí ó ń tọ́ka sí oríṣi ọ̀nà tí àwọn Yorùbá ń gbà sọ àwọn ọ̀mọ wọn ní orúkọ bá yìí:

The first method is by giving a child a religious name. The second is by naming the child according to the nature of profession of his parents (especially that of his father). The third method is by giving him a name to depict his natural state of birth. The fourth method is by giving him a name to show the place or vicinity at which he is born. The fifth method is by giving them a name to portray the social standing of his parents.

(Ọ̀nà kìn-ín-ní láti fún ọ̀mọ ní orúkọ tí ó jẹ mó ẹ̀sìn. Ìkejì ni nípa síṣọ ọ̀mọ orúkọ ní ibámú pèlú iṣe tí àwọn ọ̀bí rẹ ń ṣe (pàápàá jù lọ bàbá rẹ). Ọ̀nà kẹta ni láti fún un ní orúkọ ní ibámu pèlú ọ̀nà tí a gbà bí i. Ọ̀nà kẹrin ni láti fún un ní orúkọ láti ṣàfihàn ibi tàbí agbègbè tí a bí i sí. Ọ̀nà karùn-ún ni láti fún un ní orúkọ tó ń ṣàfihàn ipò tí àwọn ọ̀bí rẹ wà ní aárín àwùjọ).

Bí a bá wo ọ̀nà máraàrún tí Ariwoṣlá (1965:42) sọrọ nípa wọn yìí, a ó rí i pé kò sí ọ̀kankan láàrin wọn tí ó jọ àwọn orúkọ tí a kójo láti orí itàkùn ayélujára 'Facebook' láàrin wọn nítòrí àwọn orúkọ náà kò tilẹ̀ ní oríṣun ní àwùjọ Yorùbá. Láti inú èdè Gẹ̀ẹ̀sì ni ọ̀pọ̀ wọn ti mú iríṣi nígbà tí àwọn mīràn kò tilẹ̀ ní oríṣun kankan nítòrí pé ikókúko ni wọn kọ.

Orúkọ ní àwùjọ níí ṣe pèlú itumọ̀, idí ni wí pé itumọ̀ orúkọ tí a sọ ọ̀mọ ẹ̀ni ṣe pàtàkì sí àwùjọ Yorùbá. Ilé tí a ti bí ọ̀mọ wà lára àwọn nnkan tí àwọn Yorùbá máa ń wò kí wọn tó fún irú ọ̀mọ bẹ̀e ní orúkọ. Idí tí èyí fí rí bẹ̀e ni pé wọn gbà pé orúkọ wà lára àwọn nnkan tí ó lè ṣàfihàn iran tí ẹ̀nikan tí jáde wá. Bí a bá wá sọ ọ̀mọ kan ní orúkọ tó ní itumọ̀ gidi tí irú ọ̀mọ bẹ̀e tó yẹ kí ó kàràmasíkí orúkọ rẹ bá wá lọ sí orí itàkùn ayélujára 'Facebook' tó sì wá kọ orúkọ náà ní ikókúko, a ó rí i pé irú orúkọ bẹ̀e kò ní ṣe é pé èyí sì máa jẹ kí irú orúkọ náà sọ itumọ̀ nù. Bí orúkọ Yorùbá tí ẹ̀nikan kọ sílẹ̀ pé ọ̀un ń jẹ bá wá di ohun tí a kò lè kà nítòrí ẹ̀ni tí ó ń jẹ orúkọ náà kọ ọ̀ ní ikókúko, a ó rí i wí pé a ti bèrẹ̀ sí ní tẹ ọ̀jú àṣà Yorùbá mọ̀lẹ̀ niyẹn, èyí sì léwu fún àwọn iran Yorùbá tó ń bọ.

1.3. Àwọn Òwe Yorùbá Tó ń sọ Ìṣe Pàtàkì Orúkọ l'awujọ Yorùbá

Òwe jẹ ọ̀kan pàtàkì lára àwọn ọ̀nà kan tí àwọn Yorùbá máa ń gbà ṣàlàyè àwọn kókó ọ̀rọ̀ tó bá jẹ yọ ní àwùjọ wọn. Nínú àwọn òwe wònyí ni wọn tóju àṣà àtí iṣe wọn sí kí iran tó ń bọ lẹ́yìn wọn lè rí ohun jogún bí àwọn baba ńlá wọn bá ti papòdà.

Oládiípò (2015:219) sọ pé:

Proverbs can be justifiably be described as language of action, as it constitutes a special class of of oratory skill operating in human communication that marks out speakers with its mastery in particular from the ordinary language users.

(Òwè ní a lẹ̀ sàpèjúwè rẹ̀ gégé bí èdè amúṣeṣe, gégé bí ó ẹ̀ jẹ̀ ọ̀kan nínú ọ̀nà ìmédèlò nínú ìsọ̀rò èniyàn èyí tó ń fí ẹ̀ni tó ń sọ̀rò hàn gégé bí amẹ̀lẹ̀-èdè gangan tí kì í ẹ̀ àwọn tí kò mọ̀ èdè lẹ̀).

Àlàyé Oládiípò yìí fídí rẹ̀ múlẹ̀ pé ilò òwè máa ń sàfihàn ẹ̀ni tó ń lò ó gégé bí ẹ̀ni tí a lẹ̀ pè ní amẹ̀lẹ̀-èdè. Èyí sì sàlàyé ìdì tí àwọn baba ńlá wa fí máa ń lo ọ̀kan-ò-jòkan òwè láti gbé èrò ọ̀kan wọn kalẹ̀ ní ààrin àwùjọ wọn.

Akporobaro (2006:93-94) sàlàyé pé:

In the social life of the Yorùbá people, the proverbs constitute a powerful rhetorical device for the shaping of moral consciousness, opinions, and beliefs ... in Yorùbá culture life, the proverb has continued to function as a living vigorous and current rhetorical device, for the transmission of the moral wisdom, for the teaching of young, and for advice and criticism.

(Nínú ìgbé-ayé àwọn Yorùbá, òwè ní agbára ilò-èdè láti múwà ọ̀mọ̀lúàbí, ìrònú àti ìgbàgbò gbilẹ̀ ... nínú àṣà Yorùbá, òwè wúlò gégé bí ohun-èlò èdè láti kóni ní ọ̀gbón iwà ọ̀mọ̀lúàbí, fún àti kó àwọn ọ̀dọ̀ langba àti láti gbà wọn nímọ̀ràn àti láti bá wọn wí).

Ohun tí a rí fà yọ nínú èrò Akporobaro (2006) ni wí pé ọ̀kan gbòógì lára àwọn irinṣẹ̀ tí àwọn Yorùbá máa ń lò láti gbà àwọn iran tó wà lẹ́yìn wọn lámọ̀ràn ni òwè jẹ̀. Kò pin síbẹ̀, a tún sàkíyèsì wí pé bí àwọn Yorùbá bá gbà ọ̀mọ̀ lámọ̀ràn tí ó sì kọ̀ etí ọ̀gbọ̀n sí wọn, òwè náà tún wà lára irinṣẹ̀ tí wọn lẹ̀ sàmúlò láti bá irú ọ̀mọ̀ bèẹ̀ wí. Lára àwọn òwè tí ó ń ẹ̀ sàfihàn ibi tí àwọn Yorùbá gbé orúkọ sí ní oókan àyà wọn niwònyí:

- Ilẹ̀ là á wò ká tó sọ̀mọ̀lórúkọ.
- Orúkọ tí a ó sọ̀mọ̀ ẹ̀ni, inú ẹ̀ni níí gbé.
- Orúkọ ọ̀mọ̀ ni ijánu ọ̀mọ̀.
- Orúkọ a máa ro ọ̀mọ̀.

A bímọ̀ a sọ̀ ó ní Sódé, ọ̀mọ̀ lẹ̀ sájò ó dé, A bímọ̀ a sọ̀ ó ní Sóbò, ọ̀mọ̀ lẹ̀ sájò ó bọ̀, a wá bímọ̀ a sọ̀ ó ní Sòrinlọ, ọ̀mọ̀ lẹ̀ sájò kò dárí wálé, ta ni kò mọ̀ pé láti ilé ni ọ̀mọ̀ tí mórúkọ anù lẹ̀ sódé? Òwè méjéjẹ̀ tó gbèyìn lókè yìí ni àpẹ̀rẹ̀ òwè yìí ń tọ̀ka sí. Èyí ni orúkọ ‘Sódé’ àti ‘Sòrinlọ’. Orúkọ tí wọn sọ̀ wònyí ló fa ohun tí ó ẹ̀lẹ̀ sí àwọn tí a sọ̀ ní àwọn orúkọ náà. Ohun tí ó jẹ̀ wá lógún ní agbọ̀n yìí ni bí àwọn Yorùbá ẹ̀ máa ń fí ọ̀kan-ò-jòkan òwè pàkíyèsì bí orúkọ tí ẹ̀ pàtàkì tó sí wọn. Ọ̀kan pàtàkì lára èrò àwọn Yorùbá ni pé orúkọ a máa ro ọ̀mọ̀.

Èrò Adéoyè (1982:1-2) nípa orúkọ ni pé:

Yorùbá ní òwè ẹ̀ṣin ọ̀rọ̀, bí ọ̀rọ̀ bá sọ̀nù, òwè ni a fí ń wá a. Bí a bá sàkíyèsì òwè Yorùbá, a ó rí í dájú pé Yorùbá kì í dédè wò sùnùn sọ̀mọ̀ lórúkọ. Sísọ̀ ọ̀mọ̀ lórúkọ jẹ̀ àṣà pàtàkì ni nílẹ̀ Yorùbá. Díẹ̀ nínú àwọn òwè tí ó jẹ̀ mó orúkọ ni iwònyí:

- (i) Bí kò bá nídií, obìnrin kì í jẹ̀ Kúmólú
- (ii) Orúkọ ọ̀mọ̀ ni ijánu ọ̀mọ̀

(iii) orúkọ ní í ro ọmọ

(iv) orúkọ ìsọ ọmọ ní í mó ọmọ lara

Ohun tí a rí fà yọ nínú èrò Adéoyè (1982:1-2) òkè yìí ni pé Yorùbá kì í ṣàdédé sọ ọmọ wọn ní orúkọ láìjẹ pé wọn kiyèsí oríṣi nṁkan tí ó rò mó ìbí ọmọ náà.

Adéoyè (1982:9) fí kún ọrò rẹ pé:

Ìgbà kì í lọ bí ọ̀réré, aiyé kì í lọ bí ọ̀pá ìbọ̀n, gbogbo àṣà àwọn baba ñlá wa wònyí ni ó n yí padà, bí ojúmọ̀ sì ti n mó tí ojọ̀ ndín, bẹ̀ẹ̀ ni àgbàlagbà ndín kù lórílẹ̀ aiyé...

Àkiyèsí tí a ṣe nípa èrò Adéoyè (1982) yìí ni pé, ó tan ìmọ̀lẹ̀ sí àwọn ìdí tí àyípadà fí n bá orúkọ ní àwùjọ̀ Yorùbá. Ó jẹ́ ká mó pé oró tí àìsì àwọn àgbàlagbà tí wọn lè tò iran ọmọ orùbá sọ̀nà ga gidi. Ó sì n ṣe àkóbá fún orúkọ síso ní àwùjọ̀ Yorùbá.

2. Àtòjọ̀ Orúkọ Orúkọ tí a kójọ̀ lórí Ìtākùn Ayélujára ‘Facebook’

Àwọn orúkọ tí a ṣàkójọ̀ lórí ìtākùn ayélujára ‘Facebook’ ni àwọn tí a pín sí inú àtẹ̀ ìsàlẹ̀ yìí ní olóṣìjọ̀rì gégé bí wọn ti kan ara wọn. Ìsòrí mēwàá ni a pín àwọn orúkọ tí a kójọ̀ lórí ìtākùn ayélujára ‘Facebook’ sí, àwọn náà nìwònyí:

1. Orúkọ Oríkì Àdájẹ
2. Orúkọ tò jẹ́ mó Adé
3. Orúkọ tò jẹ́ mó Olá
4. Orúkọ tò jẹ́ mó Ayò
5. Orúkọ tò jẹ́ mó Ọmọ
6. Orúkọ tò jẹ́ mó Olúwa
7. Orúkọ tò jẹ́ mó Oyè
8. Orúkọ tò jẹ́ mó Ìní
9. Orúkọ àgékúrú
10. Orúkọ tò jẹ́ mó Isẹ

2.1. Orúkọ Oríkì Àdájẹ

Àtẹ̀ 1

Nòmbà	Ojúlówó orúkọ Yorùbá	Orúkọ Yorùbá lórí ìtākùn ayélujára ‘Facebook’
1.	Àbíké	Arbyke, Abyke
2.	Àdùké	Hardukey
3.	Àjoké	Harjokey, Herjorkeh
4.	Àkándé	Hercanthey
5.	Àkànmú	Hakanmu
6.	Àtándá	Hertanda
7.	Àyínlá	Haryinlar, Haryinla
8.	Àyínké	Haryinke, Hayinke
9.	Àyòní	Haryourny
10.	Ìṣòlá	Hishorlar

Àwọn àpẹ̀ẹ̀rẹ̀ oríkì tí a ṣàjọ̀ sínu tábíli tí ó wà ní òkè yìí jẹ́ oríkì tí àwọn Yorùbá máa n sọ ọmọ wọn lókùnrin àti lóbinrin, èyí tí ó máa n ṣábàá máa n jẹ́ mó iké, ìgè, ìwà akinàti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Sùgbọ̀n a ṣe àkiyèsí pé àwọn ọmọ Yorùbá kan ti bẹ̀rẹ̀ sí ní kọ àwọn oríkì wònyí ní ikókúkọ nípa lílo èdè Gẹ̀ẹ̀sì èyí tí yóò ṣe àkóbá fún iran tò n bọ̀ bí wọn kò bá tètè tọ̀wọ̀ ọmọ wọn baṣọ.

2.2. Orúkọ tó jẹ mọ Adé

Àtẹ 2

Nọmbà	Ojúlówó orúkọ Yorùbá	Orúkọ Yorùbá lórí itàkùn ayélujára 'Facebook'
1.	Adébáyò	Hardebayor, Harderbaryor
2.	Adékúnlé	Herdekunle
3.	Adédèjì	Hardeydeyji
4.	Adékúnbi	Hardeykunbi
5.	Adéyanjú	Hardeyanju
6.	Adéyemọ	Adeyemor
7.	Adétúnjì	Hadetunji
8.	Adéníyì	Hardeniyi
9.	Adébùkólá	Hardebukolar, Hardebukola
10.	Adéifẹ	Hardeiphe

Orúkọ tó jẹ mọ Adé jẹ orúkọ tó ẹ pàtàkì tí àwọn idílẹ̀ Ọba Aládé máa ń jẹ. Ọpọ̀ orúkọ wònyí ní àwọn ènikan tí yí kúrò ní idí tí wón fí ń sọ wón. Ìkọkúkọ tí wón ń kọ wón kò jẹ kí ẹwà èdè àti àṣà Yorùbá hàn nínú àwọn orúkọ náà mọ. Gbogbo nnkan tí kíkọ èdè Yorùbá kò fí ààyè gbà ní wón tí mú wọ inú rẹ gégé bí ó ẹ hàn nínú àtẹ ọkè yìí.

2.3. Orúkọ tó jẹ mọ Ọlá

Àtẹ 3

Nọmbà	Ojúlówó orúkọ Yorùbá	Orúkọ Yorùbá lórí itàkùn ayélujára 'Facebook'
1.	Afọlábí	Harforlabi
2.	Abimbólá	Harbimbolarh
3.	Afọlášadé	Harphorlarserdey
4.	Bọlánílé	Borlahnle
5.	Dámílólá	Darmylorlar
6.	Fọlákẹmí	Folakemmy
7.	Ọlá	Horlah
8.	Ọláifá	Holaifa
9.	Ọlálẹyẹ	Horlarleye
10.	Ọlámídé	Horlamide, Horlarmidey, Horlhamide, Horlamedey

Ọlá jẹ orúkọ tí àwọn Ọba, Ọlólá ilú àti àwọn Ọtòkùlú ilú máa ń sọ àwọn ọmọ wón. A sàkíyèsí pé àwọn orúkọ wònyí tí di yíyí padà nípa fífí ìrò èdè Gẹ̀ẹ̀sì kọ wón, èyí tó ń pagidínà ìtumò àti pípè àwọn orúkọ náà. A tilẹ̀ ẹ àkíyèsí pé kì í ẹ pé wón ní ilàná kan gbòògì tí wón ń tẹlẹ̀ nínú àwọn àkòsilẹ̀ wón yìí, oníkálùkù kàn ń kọ ọ bí ó ẹ wù ú ní.

2.4. Orúkọ tó jẹ mọ Ayò

Àtẹ 4

Nọmbà	Ojúlówó orúkọ Yorùbá	Orúkọ Yorùbá lórí itàkùn ayélujára 'Facebook'
1.	Ayòmídé	Haryormhidey, Hayormidey, Haryormide, Hayomide, Haryomide, Haryourmheethey
2.	Ayòbámi	Hayourbami
3.	Fúnmiláyò	Phunmielayor
4.	Ayòdèjì	Ayurdehji

Ayò jẹ nhkan idunnú tó n fi imòlára hàn ní àwùjọ Yorùbá, èyí tó bí òwè pé inú ènì kì í dùn kí á pa á mọra. Èrò báyii ló wà nínú àwọn Yorùbá tí wọn fí maa n fí ayò wọn hàn nínú orúkọ tí wọn n sọ àwọn ọmọ wọn. Àmọ àkíyèsí wà ní pé aró irú àwọn orúkọ Yorùbá yí di yí padà nípa àwò mífirán tí àwọn ọmọ Yorùbá kan gbé wò wọn lórí itàkùn ayélujára 'Facebook' gégé bí ó ẹ̀ hàn nínú àwọn dètà tí a ẹ̀fihàn nínú àtẹ òkè yíi.

2.5. Orúkọ tó jẹ mọ Ọmọ

Àtẹ 5

Nọmbà	Ojúlówó orúkọ Yorùbá	Orúkọ Yorùbá lórí itàkùn ayélujára 'Facebook'
1.	Ọmọbọlánlé	Homobolanle
2.	Ọmọlará	Hormhorlahrah
3.	Ọmọwùmí	Hormhorwhummy, Omowumy, Hormorwunmhi, Omorhwhumie
4.	Ọmọyetúnde	Ormoyetunde

Gégé bí ó ẹ̀ hàn lórí àtẹ òkè yíi. ọ̀pọ̀ àwọn orúkọ tó fí iran Yorùbá hàn gégé bí iran tí ó fẹ̀ràn ọ̀mọ̀ ní àyípadà tí ó mú iyàtò írísí wá tí dé bá. Àwọn tó n jẹ orúkọ wònyí tí yí bí àwọn òbí wọn tí wọn sọ wọn ní àwọn orúkọ wònyí ẹ̀ n kọ̀ wọn padà sí bí àwọn tìkara wọn ẹ̀ fẹ̀ maa kó, èyí sì maa ẹ̀ ẹ̀kóbá fún àwọn iran tí a kò tí i bí.

2.6. Orúkọ tó jẹ mọ Olúwa

Àtẹ 6

Nọmbà	Ojúlówó orúkọ Yorùbá	Orúkọ Yorùbá lórí itàkùn ayélujára 'Facebook'
1.	Olúwatimílẹ̀yìn	Holuwatimileyin, Holuwathymhilehyin, Horluwatimileyin
2.	Oluwapèlúmi	Holuwapelumy
3.	Olúwaníṣọ́lá	Oluwanisholar
4.	Olúwatósìn	Horluwatosin, Holuwatohseen
5.	Olúwabùkọ́lá	Horluwarbukolar
6.	Olúwabùnmi	Holuwarbunmy, Holuwabunmei
7.	Olúwatóyìn	Oluwatopraise
8.	Olúwaṣọ́lá	Horluwatosin, Holuwatohseen
9.	Olúwaṣeun	Ohluwaseun
10.	Olúwafẹ́mi	Holluwaphemmy

Oríṣíríṣi bí aṣò onísúgà ni àkòsílẹ̀ tí a ṣà jò lórí ìtākùn ayélujára ‘Facebook’ nípa àwọn orúkọ Yorùbá tí wọn jẹ mọ Olúwa gégé bí ó ṣe hàn nínú àwọn déta orí tábilì òkè yìí.. Èyí sì mú kí ìrísí àwọn orúkọ wònyí yàtò sí bía ṣe mọ wọn sí. Bí a kò bá sì wá nṁkan ṣe sí i ni kíákíá àwọn ìran kan máa de tí wọn kò ní lẹ̀ ṣàlàyé ìtumọ̀ orúkọ tí wọn n jẹ̀ nítorí ìkòkúkọ yòò ti mú kí ojúlówó àkòsílẹ̀ di ohun ìgbàgbé pátápátá.

2.7. Orúkọ tó jẹ mọ Oyè

Àtẹ 7

Nòmbà	Ojúlówó orúkọ Yorùbá	Orúkọ Yorùbá lórí ìtākùn ayélujára
1.	Olóyédé	Holoyede
2.	Oyèlámì	Hoyehlarmie
3.	Oyèbòsádé	Hoyebosicrown

Ní orí tábilì tí ó wà ní òkè yìí, a rí bí àwọn orúkọ tí àwọn olóyè àti ìjòyè máa n sọ àwọn ọmọ wọn ṣe di ohun tí àwọn èniyàn ti bèrè sí ní kọ ní ìkòkúkọ nípasè kíkọ àwọn ọrọ nàa ní ilànà tí kò bá àkòtọ̀ èdè Yorùbá àti ilànà tí Yorùbá n gbà ṣedá ọrọ mu. A tilẹ̀ rí nínú àwọn orúkọ nàa tí wọn jẹ̀ àkànpò èdè Yorùbá àti Gẹ̀ẹ̀sì.

2.8. Orúkọ tó jẹ mọ Ìní

Àtẹ 8

Nòmbà	Ojúlówó orúkọ Yorùbá	Orúkọ Yorùbá lórí ìtākùn ayélujára ‘Facebook’
1.	Tèmiladé	Temmylardey
2.	Tèmilọlá	Temmylorlar
3.	Tèmitópé	Temmythope

Orúkọ ìní ni àwọn orúkọ tí wọn n ṣe àfihàn àwọn nṁkan tí wọn j tẹni tí a sì n pè mọ ara èni. Àmọ̀ nínú àwọn àpẹẹrẹ̀ tí a rí kójo láti orí ìtākùn ayélujára ‘Facebook’, a ṣe àkíyèsí pé àkòsílẹ̀ wònyí rú òfin àkòtọ̀ gégé bí a ṣe ṣàkíyèsí nínú àwọn àpẹẹrẹ̀ yòókù tí a ti n gbé yèwò látèyìn wá.

2.9. Orúkọ Àgékúró

Àtẹ 9

Nòmbà	Ojúlówó orúkọ Yorùbá	Orúkọ Yorùbá lórí ìtākùn ayélujára ‘Facebook’
1.	Tóbi	Tobby
2.	Tòkunbò	Tokunboh
3.	Wùmí	Wumight
4.	Yòmí	Yommy
5.	Fẹmí	Phemy
6.	Fẹrànmi	Pheranmmy
7.	Fisáyò	Physayor
8.	Láyí	Lahyi

Orúkọ Àgékúró ni àwọn orúkọ tí a kò kọ tán àmọ̀ tí wọn sì ní ìtumọ̀ sí àwọn Yorùbá. A rí i pé oríṣi ọ̀nà tí kò bá àkòtọ̀ mu ni àwọn èniyan kan n gbà ṣe àkòsílẹ̀ àwọn orúkọ nàa ní orí ìtākùn ayélujára ‘Facebook’ bá yìí.

2.10. Orúkọ tó jẹ mó Iṣẹ

Àtẹ 10

Nòmà	Ojúlówó orúkọ Yorùbá	Orúkọ Yorùbá lórí itàkùn ayélujára 'Facebook'
1.	Àyànlolá	Haryanlola
2.	Àyàntóyè	Haryantoye

Ọkan lára ohun tí orúkọ máa n tan imólẹ sí ní àwùjọ Yorùbá ni àwọn iṣẹ tí wọn n ẹ. Nípasẹ orúkọ tí àwọn iran kan n jẹ, a lè tọka sí iṣẹ tí irú iran bẹẹ yàn láàyò. A ẹ alábàápádé àwọn orúkọ kan tí wọn jẹ mó iṣẹ idílẹ tàbí iran, iyeen iṣẹ àyàn. A rí i pé àkọsílẹ ori itàkùn ayélujára 'Facebook' gégé bí ó ẹ hànde ní orí àtẹ òkè yìi tí mú iṣàtò irísí bá àwọn orúkọ nàà bí a kò bá sì tètè wá nńkan ẹ sí èyí ó lè ẹ àkóbá fún itumọ tí àwọn ènìyàn yóò máa fún irú àwọn orúkọ bẹẹ ní ojọ iwajú.

3. Ewu tó wà nínú kíkọ orúkọ ní ikọkúkọ lórí Itàkùn Ayélujára

Bí ó tilẹ jẹ a ti n mẹnuba àwọn ewu tó wà nínú kíkọ àwọn orúkọ Yorùbá ní ikọkúkọ láti èyí wá, a lérò pé yóò dára bí a bá lè tọka sí àwọn ewu wònyí ní abẹ àkòrí kan nínú pépà yìi. Ewu méréni ni a sọrọ nípa wọn, àmọ kò sọ pé wọn kò jù bẹẹ lọ. Nígba tí wọn n ronú nípa ipò tí èdè àti àṣà Yorùbá wà Ọmọlásóyè, O. àti Ọmọlásóyè, A. (2015:221) ṣàlàyé pé:

Ipò tí èdè àti àṣà Yorùbá wà lóde òní bani-lọkàn jẹ púpọ. Nítorí bí a bá fowó lérán, tí a ronú, tí a forúkún tẹpà irònú tí a ràròjìnlẹ dáadàa lórí iṣẹlẹ yìi, a kò ní lóhun méjì bí kò ẹ kí tarúgbó-tomidan kó ẹ àtúnṣe. Àtọba-àtìjòyè, tísín tikòrò, tòmowé tí púrùntù ọmọ Yorùbá ló yẹ kó gbà pé nńkan ti bàjẹ jìnnà.

Bí a bá wo èrò àwọn onímọ yìi dáadàa, a ó gbà pèlú wọn pé ipò tí èdè, àṣà àti lítirésọ Yorùbá wà lóní kò bójúmu rára. Ohún tó wá ẹni lááanu jù lọ ni pé àwọn tó yẹ kó jẹ agbẹnusọ fún bí iná èdè, àṣà àti lítirésọ Yorùbá kò ẹ ní máa jó àjàrẹyin ni kò tilẹ bikítà rára èyí sì wá mú kí ohun gbogbo máa dojúrú mọ iran Yorùbá lówó. Àibikítà yìi gan-an ni ó sì bá wa dé orí àṣà orúkọ tí àwọn ọmọ iran Yorùbá n kọ ní ikọkúkọ lórí itàkùn ayélujára 'Facebook'. Àwọn onímọ yìi n sín wa ní gbéré ipákọ kí á lè jí gírì sí ogún iní Yorùbá kí omi má ba à tẹyin wọ igbín wa lenu.

Lótiító, orúkọ tó bá wu ọmọ ló lè jẹ lẹyin odi, àmọ bí a kò bá sọra, ọmọ lè bèrè sí ní jẹ orúkọkórúkọ nítorí ọlájú tó n mú wọn fowó ọ̀sì júwe ilé bàbá wọn. Ídì gan-an sì niyí tí àwa tí ọye ijàmbà tó wà nínú kí ọmọ sọ orúkọ nù yé kò fi ní dáké. Díẹ lára àwọn ewú tí a kiyèsí pé iṣowó kọ orúkọ lórí itàkùn ayélujára lè mú bá iran Yorùbá nìwònyí:

Írísí: Bí a kò bá tètè ké gbàjarè fún àwọn ọmọ wa báyií, láipé láijìna, wọn yóò yí irísí èdè Yorùbá padà sí ti àtówódá wọn. Bí àpẹẹrẹ: Horlatunghy (Ọlátúnjì), Haryinlar (Àyìnlá), Phunmielayor (Fúnmiláyò), Hercanthey (Àkàndé) àti bẹẹ bẹẹ lọ. Àkíyèsí tí a ẹ ní pé irú àwọn ènìyàn tí wọn n ẹ àwọn àkọsílẹ ori itàkùn ayélujára 'Facebook' wònyí kò ní ọye kíkún lórí èdè Yorùbá àti ipa-òdì tí igbèsẹ wọn yìi lè mú ba èdè Yorùbá fún àwọn iran tí ó n bọ lẹyin wọn. A tún ẹ àkíyèsí pé láti inú èdè Gẹẹsì ni wọn ti n mú àwọn létà tí wọn n ṣàmúlò nínú àwọn àkọsílẹ wọn.

Okùn ẹbí: Bí a kò bá tètè ké gbàjarè fún àtúnṣe àti àtúnkọ àwọn orúkọ Yorùbá tí àwọn kan n kọ ní ikọkúkọ lórí itàkùn agbáyé, àwọn iran Yorùbá tí ọrò nàà kàn gbòngbòn lè padànu okùn ẹbí tó so wọn pọ. Bí àpẹẹrẹ, bí ẹnikan bá n kọ 'Hercanthey' dípò Àkàndé, bí iran kan ẹ n lọ tí òmírà n bọ wọn lè padànu ojúlówó ọ̀nà tí wọn n gbà kọ sípèlì orúkọ nàà bí ó bá dé orí iran kan. Bí a bá wá wo

bí wọn ɛ̀ ɛ̀dà ‘Hercanthey’ láti inú èdè Gègèsì, a lè sọ gbangba pé àìmòkan wọn ni o sún wọn dé orí nńkan tí wọn ɛ̀ yíi nítorí pé kò sí ìbàɛpò kankan láàrin àwọn ọ̀rò tí wọn kó jọ nàà.

Ìtumò: Pupọ̀ nínú àwọn orúkọ tí a gbàjọ láti orí ẹ̀rọ ayélujára ni wọn ti sọ ìtumò nù. Bí àpẹ̀rẹ̀: Holaiifa (Ọláifá), Haryourny (Àyòní), Ohkunlardey (Òkunladé), Haryinlar (Àyínlá) àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Bí a bá wo orisun púpọ̀ nínú àwọn ọ̀rò tí a kójọ láti orí ìtākùn ayélujára ‘Facebook’, a ó rí i pé wọn kò ní orisun kan pàtò tí a lè so wọn mó ẹ̀yí tí ó túbò fi ìdí àìmòkan àwọn tó n kọ orúkọ nàà hàn.

Ọjọ iwájú Yorùbá: Bí a kò bá tètè wá wòròkò fi ɛ̀dà lóri bí àwọn ọ̀mọ Yorùbá ɛ̀ n kọ orúkọ wọn lóri ìtākùn ayélujára yíi, àfàimò kí omi má padà wọ ìgbín ìran Yorùbá lẹnu. Pàtàkì lára ohun tí a lè ɛ̀ ni pé kí á máa fọnrere sí etí àwọn ọ̀mọ wa nípa àwọn ewu tó rò mó orúkọ kíkọ.

4. Ìgúnlẹ̀

Nínú pépà yíi, a ɛ̀ àgbéyèwò bí orúkọ ɛ̀ ɛ̀ pàtàkì sí àwọn Yorùbá tó. A ɛ̀ àtòjọ oríṣi sípẹ̀lì orúkọ tí àwọn ọ̀mọ Yorùbá n kọ sí orí ìtākùn ayélujára ‘Facebook’ ẹ̀yí tí a sọ pé ó n tọka sí wọn gégé bí àwọn èniyàn tí wọn n fowó ọ̀sì júwe ilé baba nílá wọn. A tún ɛ̀ àgbéyèwò àwọn ọ̀we Yorùbá tó ɛ̀làyè bí orúkọ ɛ̀ pàtàkì sí àwọn ìran Yorùbá.

Ìwé Ìtókasi

Adéoyè, C. L. (1982). Orúkọ Yorùbá: University Press Limited.

Àkàndé, M. A. (2019). Fundamentals of Yorùbá Language. Lagos: Fatsoholy Ventures.

Akporobaro, F. B. O. (2006). Introduction to African Oral Literature. Lagos: Princeton Publishing.

Ariwoolá, O. (1965). The African Wife. London: O Ariwoolá A.

Houndjo, T. (2022). Exploring The Issue of Naming in Some Ethnic Groups with Reference to Selected Achebe’s and Armah’s Work. P.p. 23-51.

Ọládiípò, I. O. (2015). The Relevance of Proverbs in Enhancing Language Learning: A case Study of Hausa, Yorùbá and English. Obudu Journal of Languages. (OJOLA) 15(1), 219-233.

Ọmọlàsóyè, A. (2011). Ta ni wèrè àti àwọn Ewì miiṛàn. Ilorin: Delma Sons Publishers.

Ọmọlàsóyè, O. & Ọmọlàsóyè A. (2015). *Ọjọ Iwájú Èdè àti Àṣà Yorùbá*. In S. M. Rájí, R. Fájényò, M. M. Adéríbigbé, R. A. Adésuyan & I. F. Ọjọ, (Eds.). In Èdè, Àṣà àti Lítírésò Yorùbá: Ìtàn-ò-ní-gbàgbé-yín: Olóyè Diípò Gbénró àti Alàgbà Fúnṣò Fátókun. (pp. 219 - 227). Ibadan: Masterprint Publishers.